Гарної зимової днини, коли хлопці знов почали гратися в Троянську війну,— до речі, куди цікавіше, аніж то було в справжній Трої,— мене посаджено в карцер.

За карцер правила класна кімната. Сидів я в ній і слухав тишу. Але ж і тиша! Навіть мухи не чути. Коли рипіла моя парта, в кімнаті відлунювало.

Звичайно, мене, як і кожного на світі, позбавили волі несправедливо. Я сидів сумний і втомлений. З таблиці дивилися на мене арифметичні приклади. З учителевого стола погрозливо сварилася указка.

Правду сказати, я не дуже поривався розв'язувати приклади. У класі було жарко, пахло пилюкою й особливим — "шкільним" — запахом. Я оглянувся навколо і побачив на стіні чорнильний відбиток долоні Ендре Бота. На карті зяяла дірка, за яку Шутка ще не-зазнав кари. Під грубкою — лушпиння з яблук та хлібні кришки.

Клас видавався зовсім незнайомим, незвичним, наче досі я в ньому не бував. Правда, я завжди запізнювався, а вибігав із класу перший, тож і не бачив ніколи його порожнім.

Зараз кімната ніби побільшала, стіни наче розсунулись, а стеля піднялася вгору. Там, у лівому кутку, я помітив брудну брунатну пляму — і почервонів. Це слід од мого яблука. Цілив я у джмеля, але він полетів, і напівгниле яблуко плюхнуло в стіну та й розлетілось на дрізочки.

Ось який цікавий порожній клас — всесвіт малят. І раптом мене закортіло спізнати той світ. На кожній парті, на кожній таблиці, на кожному кроці я відкривав щось цікаве. Кожна пляма, подряпина, тріщина нагадували якусь нашу штуку. Я пригадав собі геть усе, що ми

тут виробляли, і згадка ця зараз захопила мене більшу, аніж у свій час самі витівки.

Можу відверто сказати, що мені ставало дедалі приємніше. Я почувався Робінзоном, і забаглося мені зробити дослідницьку мандрівку. Я вирушив. Спершу виміряв уздовж і впоперек кімнату. Переконався, що в класі є одна кафедра[1], двадцять парт, один великий стілець, дві таблиці — одна на підставці, друга висить на стіні, дві географічні карти, двадцять дві таблиці з малюнками тварин. На стіні написано прізвище семи, а на вікні вирізано ініціали одинадцяти учнів. Зазирнув у шухляди і в двох знайшов шпаргалки з латини. У бляшаній шухляді в чорнильній калюжі побачив пляшку, до половини налиту темною рідиною. У шухляді Шути — малюнок, що зображав пана вчителя Гембеца. Тут же лежав папірець з віршем про "старого червононосого піхотинця" — директора школи.

Усі свої спостереження я занотував на папері, де мав розв'язувати арифметичні приклади.

Минуло чимало часу, поки я все позаписував. Відтак знов обійшов клас, шукаючи ще чогось потаємного.

В одному кутку знайшов шматок булки. "Хто ж приніс її?" — подумав я.

По булці лізе мурашка.

Я став навколішки й пильно придивлявся до крихітного створіннячка. Мурашка жваво, заклопотано бігала, метушилася...

Я приліг на підлогу і, спершись на лікті, стежив за мурашкою. Мені здавалося, що вона гасає, шмигає невтомно й безцільно. Покрутиться, покрутиться, тоді зупиниться на часинку й біжить далі. Ще ніколи в житті не бачив мурашки зблизька. Та й хто придивлявся б до неї?

Така розвага годиться хіба для в'язня. Колись я читав про одного тюряжника, що дресирував у тюрмі павука. Тоді я не йняв тому віри, а зараз і мене забирала охота поганяти мурашку.

Я підняв її разом з булкою, поклав перед собою на стіл і — почалася наука!

На кінчику пера я переніс швидконогого панича на стіл і поклав недалечко від булки. Мурашка вмить повернулася і притьмом вилізла на неї. Мені так сподобалася ця завзята атака, що забаглося ще раз подивитись. Мурашка її повторила.

Я знову зняв мурашку, а булку повернув до неї гладенькою лискучою скоринкою. Дурненька комаха послизнулася, і я, регочучи, дивився, як вона знов вирушає в путь. Двічі, тричі, п'ять, шість раз... Нарешті перемогла впертість, і мурашка знов опинилася на вершечку фортеці. Вона так захопилася тим сходженням, що зупинилася, міркуючи, мабуть, чи не злізти знову. А може, радість з перемоги виявляла тим, що на вершечку розглянулася, либонь, ще й вигукнула лунко на мурашиній мові: "Хай живе!", а тільки до моїх тугих і грубих вух не міг долинути тоненький голосочок.

Спала на думку нова вигадка. Чи справді мурашка розумна істота? Чи знайде здалеку дорогу? Я зняв її і, повернувши головою від булки, поклав трохи далі. Притьмом зробила поворот і поспішила прямо до своєї фортеці. Я відсунув її ще далі. Мурашка трохи збочила з путі, та незабаром повернулася й попрямувала до мети. Тоді я відсунув її од булки на одну п'ядь. Мурашка завагалася, закружляла, та відтак зорієнтувалася і помчала навскач до ласого шматка.

Мурашка заполонила мою увагу. Якщо на хвилинку відвертавсь од неї, вона зникала, і я ледве знаходив її.

Та бідолашна комаха не могла їсти булку. Не мала ножа, щоб вкраяти собі шматочок. Я відломив їй крихітку. Вона схопила її, втричі більшу за себе, і поспішила додому.

Бідненька мурашинко! Де твоя домівка? Хто знає, як ти потрапила сюди? Хто з хлопців виніс тебе в кишені на третій поверх?

Можливо, мурашка згадала про свою матір, своїх молодших братчиків, що чекають дома на їжу. Будь-що вона хоче повернутися додому. Мерщій, мерщій! Я дивився їй услід. Тяжко, з бідою тягла крихту по довгій парті. Ось уже й край.

— Ну, дурненька, що буде далі? Обережно! Обережно! — гукнув я.

Та вона не зважала на це. Штовхаючи перед себе здобич, раптом — бах! — зірвалась і впала.

Наляканий, я кинувся за нею. Ой! Нічого не сталося дурненькій, хіба трохи злякалася. А може, й ні. Може, має відважне серце.

Вовтузилася на підлозі, радше кришка несла її, аніж вона крихту, проте не випускала здобичі. Нарешті звелась на ноги й побігла. Я навколішках ліз за нею. Ми перебирались через гори й ріки — сучки та щілини в підлозі, аж поки не дістались до дверей.

Подалися ще далі — і наткнулися прямо на вчителя математики. Він стояв на дверях.

Я вжахнувся. Ой, леле! Це ж я геть забув про арифметику! Жодного прикладу не зробив! Горе мені, горенько!

Відплата не забарилася. Страшним своїм черевиком учитель розтоптав мурашку і ще страшнішим голосом налаяв мене.

Ще ніколи не було мені так гарно й радісно на серці, і ніколи не спокутував я так гірко ту радість.

Я зрозумів — самотність може бути справжньою втіхою для спостережливої людини. Відтоді ніколи більше не садовили мене в карцер, хоча часто із солодким щемом у серці повертавсь я думками до дня мого ув'язнення.

О моя маленька мурашко! Не раз у житті я згадував тебе. Ти навчила мене бачити красу в дрібному, непомітному. Я вдячний тобі за це.

[1] Кафедра — поміст у класі, місце вчителя.